

δημοτικής σύνταξης στα διάφορα ρυθμικά λυγίσματα του ύφους και της δήγησης. Τὸ παράδειγμα τῶν Γάλλων ρεαλιστῶν ἔδωσε θάρρος δίχως ἀμφιβολία στοὺς δηγηματογράφους τῆς νέας νεο-ελληνικῆς σχολῆς καὶ ἡ ἀγάπη γιὰ νὰ μορφώσουνε μιὰ γλώσσα νέα καὶ στρωμένη ἐκέντρισε τὸ ἰδανικὸ τους, καὶ ἔτσι ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ ἐφάνηκε τὸ «Ταξίδι» τοῦ Ψυχάρη στὰ 1888, ἔγινε ἓνα ἀνθίσμα ἀπὸ τὰ ὁμορφότερα ἀγροτικά διηγήματα ποὺ ὑπάρχουνε στὴν Εὐρώπη.

Ἄμα λογαριάζει κανένας τὶς ἰδιαίτερες περιστάσεις στὸ πνευματικὸ τους ζετούλιγμα, θὰ μπορούσε νὰ τοὺς θεωρήσει σὰν πρόδρομους· γιατί ἀφοῦ γυρῆσανε μιὰ στιγμή νὰ μπῇσουν στοιχεῖα δανεισμένα ἀπ' τὶς παραδόσεις τῆς χώρας στὴν ποτισμένη ἀκόμα ἀπὸ ἀσυνείδητο ῥωμαντισμὸ ἔμπνευσή τους, νὰ ποὺ τείνουν πρὸς μιὰ τέχνη καθαρὰ ἀτομικὴ καὶ ποὺ ξέρεי νὰ δεχτῇ ἀρμονικὰ τὰ δάνεια κατὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ καθὲ συγγραφέα.

Ὁ Παπαδιαμάντης ἔχει στὴν πεζογραφία τὴν ξεχωριστὴ θέση ποὺ καθέννας ἀνγνωρίζει στὴν ποίηση στὸ συγγραφεὶα τῶν «Ἰαμβῶν καὶ Ἀνακρίστων». Τὸ ἔργο ὅμως τοῦ Παπαδιαμάντη ἀνήκει ὁλοτελὲς στὴ μιχτὴ γλώσσα· ἀλλὰ τί ἐνδιαφέρουνε τὸ διηγηματογράφου τοῦ «Πνιγμένου παιδιοῦ» οἱ ἀγῶνες τῶν σχολῶν καὶ ποιὸς θὰ τολμοῦσε νὰ τὸν κατηγορήσει· γιατί στέκεται παράμερα; Ἐχει τὸ ἀποκλειστικὸ πάθος γιὰ τὴν τέχνη του καὶ δὲν ὑπάρχουνε διηγήματα πρὸς ζωντανὰ ἀπὸ τὰ δικά του, πρὸς χρωματισμένα, πρὸς σπαρταριστὰ ἀπὸ φλογερὴ φυσιολατρεία. Ἀναλογα μὲ τὶς περιστάσεις, ὁ χαρακτήρας τῶν προσώπων, τὰ γούστα τους, ἡ διαθέσή τους ἀλλάζουν τὴ γραμματικὴ, τὴ γλώσσα, τὸ ὕφος τοῦ συγγραφέα· ἡ κίεσσα του, λέει ὁ Παλαμάς, ζῇ τὸν περισσότερο καιρὸ σὰ βουτηγμένη στ' ὄνειρο τοῦ υπερπέραν τῆς πατρίδας». Εἶναι τιμὴ γιὰ τὰ «Παναθηναῖα» ποὺ δημοσιέψανε τὰ καλύτερα ἔργα του, ὅπου κυματίζει ἡ θάλασσα, ὅπου κραδαίνονται μουσικὰ τὰ λεπτότερα ἀνατριχιάσματα τοῦ νησιοῦ του. Ἐχει καὶ ἀπ' τὸ Θεόκριτο καὶ ἀπὸ τὸ Δοστογιέφσκυ, μὰ δὲ συγκρίνεται μὲ κανένα. Ἡ τέχνη του οὐσιαστικὰ αὐτόνομη διατρέχει ἐλεύθερα τὸ δρόμο τὸν ἀνοικμένο ἀπὸ τὸν Ἑφταλιώτη, Καρκαβίτσα, Κωστὴ Πασαγιάννη καὶ ἀπ' τὸν Ψυχάρη τὸν ἴδιο, δίχως ὅμως νὰ παραδέχεται ἀποκλειστικὰ τὴ γραμματικὴ τους ἀντίληψη. Τὸ ἴδιο ἔκανε, ἀπὸ τὸ 1893, ὁ Γρηγόριος Ξενόπουλος μὲ τὴ Μαργαρίτα Στέφα, ποὺ ὁ συγγραφεὶας τῆς μᾶς προσφέρει σήμερα σὲ τόμο, ἐνῶ ἀπολογεῖται γιὰ τὶς τάσεις σχολαστικοῦ καθαρισμοῦ ποὺ παρουσιάζει ἡ σύνταξίς της. Ὁ Γρηγ. Ξενόπουλος ἔγινε ὁ ζωγράφος τῆς Ζάκυνθος, τοῦ ἀγαπημένου νησιοῦ τοῦ Κάλβου καὶ τῆς πατρίδας τῶν ποιητῶν.

ἌΜονη, ὠραία Ζάκυνθος, μὲ κυριεύεις ἐτόνιζε ὁ ποιητὴς τῶν «Ἰωδῶν». Ὁ συγγραφεὶας τῆς Μαργαρίτας Στέφας ξαναπαίρνει γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τὴν κραυγὴν αὐτὴ τοῦ θαυμασμοῦ, καὶ δὲ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἰσχυριστῇ πὼς ἔχει ἄδικο· γιατί ἐτούτῃ ἡ φλογερὴ ἀγάπη γιὰ τὸ νησί του, τοῦ ὑπόβαλε τὰ καλύτερα ἔργα του, τὸν «Ἐρωτὰ Ἐσταυρωμένο» καὶ τὴ διπλὴ σειρά τῶν διηγημάτων σὲ δημοτικὴ ὅσο πᾶει καὶ καθαρώτερη.

Ὁ Γρηγ. Ξενόπουλος εἶναι παρατηρητὴς ἀκριβής· ἔχει τὸ ὑπέροχο χάρισμα τοῦ ζωγράφου· μπορεῖ νὰ βλέπει. Ἐχει τὸ γούστο γιὰ τὴ γραφικότητα καὶ τὸ ὕφος του ἐνώνει εὐκολα τὴ δύναμη μὲ τὴ λεπτότητα, τὴν ἀπλότητα μὲ τὴ φαντασία. Κρα-

τᾶει ἀπ' τὸ Ντίκενς καὶ τὸ Ντωντί, μὰ τὸ ζωηρὸ χρῶμα κάπου κάπου τοῦ Ντάνουτζιο.

Ὁ «Κόκκινος Βράχος», ποὺ ἡ ἔκδοσίς του περιμένεται τώρα κοντὰ σὲ βιβλίον, ἔδειξε πὼς ἡ φροντίδα γιὰ τὴ λεπτομέρεια καὶ ἡ ἀγάπη γιὰ τὴ γραφικότητα δὲν ἀποκλείσανε τὸ συγγραφεὶα τὴ δύναμη νὰ δημιουργεῖ τύπους.

Ἔτσι ὁ Γρηγόριος Ξενόπουλος φανερώθηκε (καὶ δὲ μπορούσε κανεὶς ν' ἀμφιβάλλει ἄλλως τε ὕστερ' ἀπὸ τὴ Μαργαρίτα Στέφα) ὅχι μονάχα ἐπιτήδειος τεχνίτης στὶς πεταχτές καὶ χρωματισμένες δήγησεις, ὅπως στὸν «Τρελλὸ μὲ τοὺς κόκκινους κρίνους» ἢ στὸ Μυστικὸ τῆς Βαλέραινας, ἀλλὰ καὶ μυθιστοριογράφος.

Αὐτὴ θὰ ἦταν ἡ καλύτερη διεύθυνση γιὰ τοὺς Ἕλληνες στὰ πολυσέλιδα ἔργα τους, ἐνῶ θὰ τοὺς ἀδικοῦσε μιὰ τάση πρὸς θέση (thèse) δογματικὴ. Αὐτὸς ὁ ἰδεαλισμὸς εἶναι ἐπικίνδυνος. Ἀλλὰ ἂς μὴν ξεγλυστρᾶνε αὐτοὶ ποὺ δὲν εἶναι οὔτε Ψυχάρηδες οὔτε Παλαμάδες. Ὁ Χριστοδασίλης εἶναι πρὸς φρόνιμος, ποὺ μὲ τὸν παιχιδιάρικο σκοπὸ ἐνὸς πιστικοῦ, θυμίζει ἐρωτικά τὶς τοποθεσίες τῆς πατρίδας του, καὶ οἱ κρητικὲς δήγησες τοῦ Ἀργύρη Ἑφταλιώτη θὰ μείνουνε ἀξέχαστα πρότυπα, ὅπως ἡ «Καλίτσα».

Ἐκεῖ ξαναβρίσκεται τὸ πεταχτὸ καὶ ἀπλὸ ὕφος ποὺ ἔχουν οἱ διήγησες τῆς Προβηγίας μᾶς. Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ ἀξία τῆς «Χρυσουγῆς» τοῦ Ταγκόπουλου, εἶναι γραμμένο σὰν κουβέντα καὶ μοσκοβολεῖ ἀέρα ὑγιεινὸ. Δίχως προσπάθεια ἢ ἐπιτήδεψη, ξεπετιέται ἡ λέξη ποὺ ζουγραφίζει, ποὺ σχεδιάζει τὴ γωνία μιᾶς μορφῆς ἢ τὶς γραμμὲς μιᾶς τοποθεσίας. Ὁ Κρυστάλλης, πρὶν πεθάνει, δηλαδὴ σύγχρονα μὲ τὴν «Μαργαρίτα Στέφα» εἶχε γράψει τὸ ἀριστούργημα στὸ εἶδος· τὴ «Γιορτὴ τῆς Καστρίτσας» ποὺ ἡ Μαζώχτρα τοῦ Ἑφταλιώτη μπόρεσε νὰ φτάσει· χωρὶς νὰ καταφέρει νὰ ξεπεράσει. Καὶ στὴν ὥρα ποὺ ἀνάθουε ἀκόμα τὰ ὄπλα τῆς ἐπανάστασης, στὴν ὥρα ποὺ ἡ πατριωτικὴ ἀγωνία τοῦ κρητικοῦ λαοῦ καὶ τῶν Ἑλλήνων μακεδόνων καὶ ἡπειρωτῶν ἐξακολουθεῖ νὰ ἐρεθίζεται, πόσο εἶναι πικρὸ νὰ ξαναδιαβάξει κανεὶς αὐτὲς τὶς δήγησες τὶς ποτισμένες ἀπὸ τὴν ἄγρια μυρουδιά τῆς θάλασσας καὶ τῶν βουνῶν!

Σύγχρονα, παραστεκόμαστε πνευματικὰ στὴ μεγαλόπρεπη προσπάθεια ποὺ κάνει ἓνας γενναῖος λαὸς γιὰ νὰ συνδέσει τὴν παρεξοχή του, τὴ σκεπασμένη κάτω ἀπ' τὰ ῥημάδια τῆς σκλαβίας, μὲ τὶς πρὸ νεωτερικτικὲς τάσεις. Πολὺ εὐκολα, δίχως ποτέ ν' ἀρνηθῇ τὴν ἀγαπημένην του πατρίδα, ὁ Ἕλληνας ὁ ἀνεπτυγμένος ἀνγνωρίζει τὸν ἑαυτὸ του πολιτὴ τοῦ κόσμου καὶ λαβαίνει μέρος στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῶν διαλεχτῶν τῆς οἰκουμένης. Αὐτὸ συχνὰ τοῦ εἶναι ἓνας κίνδυνος· μεθαίρε χωρὶς νὰ το θέλει ἀπ' αὐτὴ τὴν ὑπεροχὴ, ποὺ ξετυλίγει ὅχι ἡ δημιουργικὴ ἀλλὰ ἡ ἀφομοιωτικὴ καὶ μιμητικὴ δύναμη. Καὶ παραστρατᾶει. Ἔτσι ὅλη ἡ ρωμαντικὴ γενεὰ τοῦ τελευταίου αἰῶνα πῆρε στραβὸ δρόμο, καὶ ὑπάρχουνε πλάνες ἐτοιμες νὰ ξαναγεννηθοῦν ἀπὸ ὑπερβολικὴ εὐπειθεια τῶν διαλεχτῶν Ἀθηναίων στὶς ὑποκινήσεις τῆς εὐρωπαϊκῆς μόδας.

Πάντα ὅμως, καλύτερα θ' ἀξίζει γιὰ τὴν ἀνατροφή τῶν γενεῶν νὰ διαβάζουνε τὰ μεγάλα ἔργα ὅλων τῶν αἰώνων, Σαίξπηρ, Γκαίτε, Οὐγγώ, Ἴψεν παρὰ τοὺς μιμητὰδες τους, ἀκόμα καὶ ἂν εἶναι μεγαλοφυεῖς. Ὁ Κωστὴς Παλαμάς ποὺ ἔγραψε γιὰ δόξα τῆς πατρίδας του ἓνα ἀπ' τὰ ὁμορφότερα ἔμπνευσμένα ἀπὸ τὶς εὐρωπαϊκὲς μοῦσες ποιήματα

γιὰ τὸ θάνατο τοῦ περίφημου συγγραφέα τοῦ Ρομερχόλμ, τὸ ἀπόδειχνε ἀκόμα τώρα τελευταῖα. Προθώντας νὰ ἐνώσει πλατεῖα ἀνάπτυξη μὲ τὸ αἶσθημα τὸ πρὸς ζωηρὰ ἑλληνικὸ ἀπαιτοῦσε σύγχρονα νὰ διαδοθῶναι οἱ παλαιοὶ ποιητὰδες ποὺ πιστὰ φανερώσανε τὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ ἀπὸ τὸ μεσαιῶνα ἴσαμε τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἀθήνας. Συγκρίνοντας τὸν «Τριστάνο καὶ τὴν Ἰζόλδη», τὸ ποίημα τοῦ ἱπποτισμοῦ, μὲ τὸ κρητικὸ ἀριστούργημα τοῦ Κορνάρου, «τὸν Ἐρωτόκριτο καὶ τὴν Ἀρετούσα» ὅπου πλέκεται τὸ θεϊκὸ πάθος τῆς νεότητος καὶ τῆς ἀγάπης, ὁ δυνατὸς συγγραφεὶας τῆς «Τρισεύγεννης» τονίζει τὴ μεγάλη ἀξία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔργου, ποὺ κατάρρε νὰ ἐνώσει τὴν ὁμηρικότητα τοῦ μεσαιῶνα μὲ τὸ μεθῶσι τῆς Ἀναγέννησης. Ἐκεῖ, καθὼς ἀνάμεσα στὰ δημοτικὰ τραγούδια, αἰσθάνεται κανένας πὼς χτυπάει ἡ καρδιὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ ὁ Ἕλληνισμὸς εἶναι κατὰ καλύτερα ἀπὸ μιὰν ἀπλή πατρίδα, εἶναι μιὰ ἰδέα ποὺ προχωρεῖ. Ἔτσι τὸν καταλαβαίνουν οἱ Ἕλληνες. Ὑπερασπίζομαι τὰ δικαιώματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, θὰ πῇ εἴμαι Ἕλληνας· ἡ καρδιὰ ἀρκεῖ γι' αὐτό.

Ἡ πνοὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ περισσότερο παρὰ τοῦ ἱπποτισμοῦ διατρέχει τὸν Ἐρωτόκριτον· λέει ὁ Παλαμάς. Κι' εὐχόμεστε καὶ ἡμεῖς μαζί του νὰ γείνει μιὰ ἔκδοσις κριτικὴ γιὰ τὶς σημερινὲς γενεές. Θὰ εἶναι πάντα καλύτερα παρὰ ν' ἀνασταίνει κανεὶς τὸ Σούτσο καὶ τὸ Ραγκαβῆ, ὅποια καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀξία τῶν ἀνθρώπων· γι' αὐτοὺς δὲ θὰ πᾶψει νὰ ὑπάρχει, ἀφοῦ τοὺς λείπει ἡ ἐξαιρετικὴ δόξα, κάποιο ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον. Καὶ θὰ ὑπερασπιστῶ καὶ τὸν Κάλβο ποὺ εἶχε τὸ ἀσύγκριτο ταλάντο νὰ ἐνώσει, σὲ μιὰ γλώσσα παρὰ πολὺ ἀτομικὴ, τὴν ἀρχαία διαύγεια μ' αἶσθημα πολὺ νεωτερικτικὸ.

Τὸ ἑλληνικὸ πρόβλημα, ἐπὶ τέλους, δὲν μπορεῖ νὰ λυθῇ παρὰ μὲ μίγμα ἀπὸ τρία στοιχεῖα ξεχωριστὰ καὶ κάποτε ἀντιφατικὰ· τὴν ἀντίληψη τῆς ἀρχαίας ὁμορφίας, τὸ αἶσθημα τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, τὴ σύγχρονη περιέργεια. Τὴν τριπλὴ ἀχτίδα τὴ σφυροκοπημένη ἀπὸ τὸν Κόκλωπα στὶς σπηλιές τῆς Ἀθήνας.

D. ASTEIRIOTIS

Ἡ ρούσικη κυβέρνησις ἀγόρασε γιὰ δεκοχτὼ χιλιάδες ρούμπλια τὴν πολύτιμη βιβλιοθήκη τοῦ ἐκκενμένου συγγραφέα Πούσκιν. Ἡ βιβλιοθήκη αὕτη θὰ φυλαχτῇ προσωρινὰ στὴν «Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν» τῆς Πετρούπολης. Ἀργότερα θὰ τὴν πᾶνε στὸ Μπλάνκο τῆς ρούσικης φιλολογίας, ὅπου θὰ συναχτοῦνε μὲ μέρη ὅλα τὰ φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ κειμήλια, ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Πούσκιν ἴσαμε τὶς μέρες μᾶς. Καλὰ ποὺ τὰ προφταίνει ἡ ρούσικη κυβέρνησις ὅλ' αὐτὰ τὰ ἔξοδα καὶ δὲν ἔκοψε ἀκόμα τὸ μηνιαῖον ποὺ στέλνει στὸ «Νομῶν». Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς.

Ἀνάμεσα στ' ἀργεῖα τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Κένιγμπεργ βρέθηκε ἓνα χαρτί ποὺ λέει πὼς ὁ Καντ, καθηγῆς τῆς λογικῆς καὶ τῆς μεταφυσικῆς, ἔπαιρνε χίλια ἐννιάκοντα φράγκα τὸ χρόνο μιστό. Τοὺς ἀδικοῦνε λοιπὸν τοὺς καθηγητὰς μᾶς στὸ Πανεπιστήμιον μᾶς, ἀφοῦ αὐτοὶ εἶναι κάπως καλύτεροι (!) ἀπὸ τὸν Κάντ.

Κάπου γράφτηκε πὼς ἡ ἐγγλέζικη γλώσσα ἔχει ὡς 250 χιλιάδες λέξεις. Περίεργον πρῶτον οἱ ἐγγλέζοι, ποὺ εἶναι τόσο λιγόλογοι, νέχουνε περισσότερες λέξεις ἀπὸ τοὺς φλύαρους τοὺς φραντζέζους. Τί λίτε τώρα, κύριε Μιστριώτη, ποὺ τοῦ λόγου σας δὲν εἶστε διόλου φλύαροι; Τί κάθεστε καὶ δὲ μαθαίνετε ἐγγλέζικα;